

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0263

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT QUINQUAGESIMUM
SECUNDUM.

LII. HOOFDSTUK.

Folium Hircinum. Gumira.

Het Bokke-bladt, of de Gumira-Boom.

NOstra natio hanc arborem Sambucum Indicam esse putat, quam sententiam non penitus rejicimus, licet magnam differentiam inter binas hæc observemus arbores, præsertim quoad vires. Duplex est, domestica & silvestris, cuique autem singulare tribuimus caput.

Goemira domestica mediocris est arbor, haud major Limonio, rotundos gerens ramulos, firmos, & ficos, nulla vel rara medulla repletos, vetusti vero rami aquosum gerunt cor.

Folia ejus cruciatim sibi sunt obposita, quod cæterum in rotundis ramis raro conspicitur, quædam vero paria cruciformia in junioribus arboribus oblique posita sunt: Inæqualis sunt magnitudinis, & formæ, juxta binas species, marem nempe & feminam.

Illæ maris oblongum referunt cor, inferius binis rotundis auriculis donata, superius in obtusum apicem definita, sex septemve pollices longa, quatuor & quinque lata, obscure viridia, integra, excepto quod tenera parum & ample ferrata sint; illa feminæ breviora sunt, rotundiora, ex flavo viridia seu flavescencia, utraque firma sunt, & ab utraque parte quatuor obliquas gerunt costas ferè instar *Siri* folii: Vetustæ arbores rara gerunt folia, integra, & glabra, sed vesiculis obsessa & inelegantia, ac plerumque exesa. Ipsorum odor est gravis & hircinus, a quo nomen obtinuit, nostra vero natio illum dicit accedere ad Sambuci odorem, quique in teneris foliis multo penetrantior est, præsertim si a Solis radiis fuerit exaltatus, quum & hujus arbusculæ odor late sese diffundit, qui in vetustis foliis & nebuloso tempore non multum percipitur.

Flores suavis incrementum umbellis, quibus Sambuci flores, sunt autem paulo minores & magis vagi, atque hæc umbellæ ex simplicibus formantur crucibus. Quisque vero flosculus pusillus est & fordide albicans, uti in Sambuco, hosce insequuntur in femina similes quoque fructus, nigræ nempe & rotundæ bacca, duplo autem majores, & umbella frugifera laxior est magisque vaga, quam in Sambuco, bacca succo repletæ sunt purpureo, saporis fatui, granulumque continent durum & angulosum, quo a Sambuco differunt.

Arboris lignum siccum est, flavescens instar Cerae, longitudinalibus & tenuibus ex fibris constans, & juniorum arborum pauca aquosa medulla repletum, in vetustis vero virum crassis simile non reperitur, sed hi trunci intus concavi sunt & carioli, licet autem hoc lignum siccum videatur, immo quum recens sit cæsum, est tamen vegetativum, quod facile progerminat, si ejus stipites terræ committantur, unde & ubique in sepibus reperitur & circa hominum ædes, ubi luxuriose crescit in omni solo, præsertim in molli & sabuloso ac maritimo.

Radix solidius gerit lignum, durum, eleganter venosum & flavescens, vetustæ vero arbores sæpe ab una parte apertæ & concavæ sunt instar Salicum vetustarum, atque truncus plerumque irregularis & incomptus est, qui nulla fere recta exhibet segmenta: Maturi fructus Novembri & Decembri conspiciuntur.

Nomen. Latine *Folium Hircinum*. Malaice *Daun Cambing*, & *Sajor Cambing*, mas *Sajor Cambing Daun Bezaar*, & femina *Daun Kitsjil*. Belgice *Bocke-Sajor*, ob fortem foliorum odorem. Ternatice *Goemira*, quo nomine in Amboina potissimum nota est hæc arbor. Amboinice *Oloulo* vel *Olulu*. Bandice *Balabi*. Macassarice *Injarro*, *Anrore*, & *Inrore*. Balaiice *Babon*.

Locus. Nota est hæc arbor plerumque per totam Indiam aquosam, nullibi vero in silvis desertis, sed semper circa pagos, vel in hortis silvestribus.

Usus. Licet cruda folia ingratur præbeant saporem & odorem; multum tamen coquantur, illa nempe feminæ seu frugiferae speciei, ista vero maris defectu tantum prioris, præsertim ad cibum *Boboto*, cujus hæc folia

VAn onze Natie werd dit voor een Indiaansch Vlier gebouden, welk gevoelen wy niet t'eenemaal willen verwerpen, maar bevinden echter nog veel onderscheyd tusschen beyde; inzonderheid in kragten. Hy is tweederley, tamme en wilde, die wy ieder een bezonder Kapittel geeven.

Goemira, de tamme, werd een middelbaare boom, niet grooter dan een Limoen-boom, by heeft ronde takkens, styf en droog, hebben geen of weinig merg, maar de oude een waterachtig bert.

De bladeren staan tegen malkander over in 't kruys, 't welk zomzints aan ronde takken weinig te zien is, dog staan zommige kruysen aan de jonge boomen wat scheef. Zy zyn van ongelyke grootte en gedaante, na de twee geslagten, manneken en wyfken.

Die van 't manneken gelyken een langwerpig bert, agter met twee runde billen, voor met een stompe spits, 6. en 7. duynen lang, 4. en 5. breed; donker-groen, ongeschaaard, behalven de jonge, die weinig en wyd gezaagt zyn: Die van 't wyfken zyn korter, ronder, na 't geelgroene trekkende, beyde zyn ze styf, en hebben aan yder helft 4. schuynze ribben, bykans als een *Siri*-blad, aan de oude bomen zyn weinig bladeren, geheel en effen, maar met bobbelen bezet, en afzienelyk, ook meest doorvreten. Den reuk is wat swaar, en ook bok-achtig, waar van het den naam heeft, of gelyk onze Natie wil, na die van *Vlier* trekkende, aan de jonge bladeren wel zo sterk, inzonderheid als 'er de Son op schynt, wanneer dit boompje zyn reuk ver om zig spreyd, maar aan de oude bladeren, en by donker weer, ruikt men 't weinig.

't Bloeyzel komt voort aan alle gelyke doelen, als aan de *Vlier*, doch zyn wat kleender, en ydelder, van enkele kruysen gemaakt. Ieder bloempje is klein en vuyl-wit, gelyk aan de *Vlier*, daar op volgen aan 't wyfken ook diergelyke vruchten, te weten, swarte en runde besien, doch eens zo groot, en de vrucht dragende dol staat ydelder, en meer uit malkanderen gespreyd dan aan de *Vlier*, van binnens hebben de besien een purper zap, las van smaak, een harde en geboekte korl, en daar in mede van de *Vlier* verschildende.

Het hout is droog, geelachtig, of wasch-verwig, langdradig en fyn, aan de jonge bomen met een klein waterachtig bert, maar aan de oude, die een man dik zyn, diergelyke men weinig vind, zyn van binnen hol en vermolft; hoewel dit hout nu droog schynd, zelfs als 't verscb gekapt werd, zo is 't echter een groey-bout, 't welk ligt uitlaat, waar men maar een stok daar van plant; daarom vind men het over al in de Paggers of beyningen, en omtrent woningen der menschen, daar 't weelderig groeyd in allerley grond, doch lieft in een vuile zandgrond, en niet verre van zee.

De wortel heeft nog digter hout, hard, mooy geaderd, en wasch-verwig, dikwils ziet men deze oude bomen ook aan de eene zyde open en hol, gelyk de oude *Wilge*-bomen, en doorgaans is den stam ongeschikt, daar van men weinig regts kan krygen. De rype vruchten ziet men in November en December.

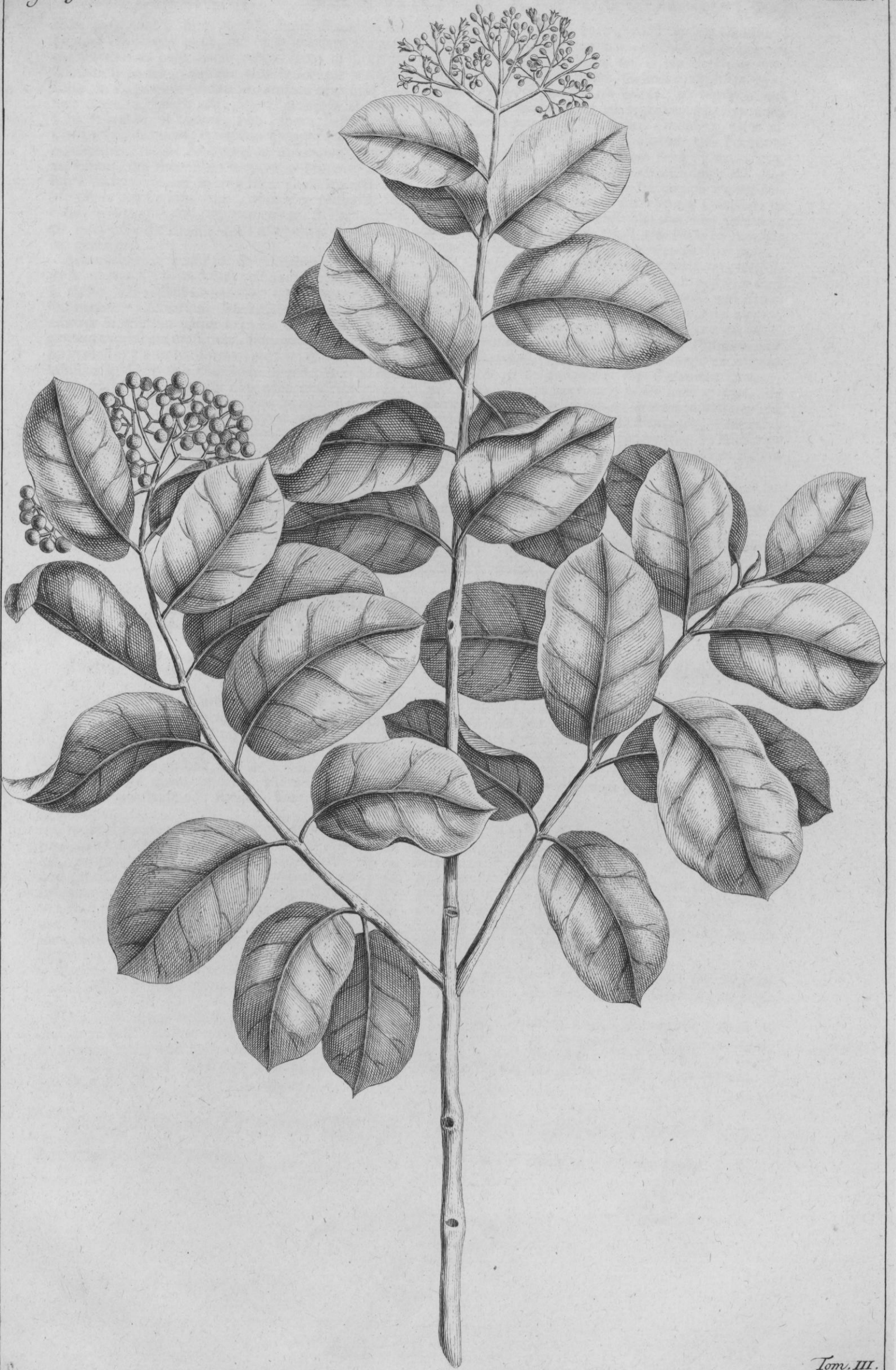
Naam. In 't Latyn *Folium Hircinum*. Op Maleyts *Daun Cambing* en *Sajor Cambing*, 't manneken *Sajor Cambing Daun Bezaar*, en 't wyfken *Daun Kitsjil*. Op Duitsch *Bocke-Sajor*, na den sterken reuk der bladeren. Ternaats *Goemira*, welken naam ook meest gebruikt werd in Amboina. Amboinisch *Oloulo* of *Olulu*. Bandanees *Balabi*. Macassers *Injarro*, *Anrore*, en *Inrore*. Baleyts *Babon*.

Plaats. Hy is bekend meest doorgaans in water-Indiën, nergens in 't wilde bosch, maar altyd omtrent de *Negorren*, of in de *Bosch-thuynen*.

Gebruik. Hoewel deze bladeren raauw, onlieffelyk van reuk en smaak zyn, zo werdenze nochtans veel gekookt, te weten die van 't wyfken, of vrucht dragende zoorte, die van 't manneken alleen, by gebrek van 't wyfken, in-

folia basis sunt, unde & hic semel Boboto describemus: est itaque cibus, qui ex quibusdam præparatur piscibus ad putredinem vergentibus, hi in crassas scinduntur partes, cumque aliis miscentur viridibus foliis, in fragmenta contractis, quorum præcipua sunt hæc *Goemira*, *Oleris albi*, *Arboris glutinosa*, & tenera folia *Peponum*, & *Cacara*, quæ *Pipere*, *Sale*, *Allio*, *Coriandro*, *Cumino*, & *rapato Calappi nucleo* bene condiuntur, atque hæc pasta in oblongum formatur volvulum, qui recentibus involvitur Musæ foliis, & supra aquam fricatur in machina Cucuffan dicta: Si hic cibus mensæ inponatur, exteriora tolluntur ista folia, reliquaque cibi pars comeditur: Si hujus arboris folia quotidie in aliis cibus usurpentur, lactantium lac generant.

Arboris cortex lentus est & viminibus inservit, unde & ex hoc fila formantur, quibus *Oryzam* conligant in messe: Ex radicibus manubria fabricantur *Parrings* seu majorum cultrorum. *Macassarense* dicunt hæc arbores in ipsorum patria antiquis temporibus in ingentem excrescere crassitiem, intusque concavas esse, ita ut monoxyla ex his formari possint, natura vero hominibus invidens tam commode hinc monoxyla conquiri, postea non permittit illas adeo crassescere. *Capræ*, *hirci*, & *oves* maxime hæc expetunt folia, ex ligno *Pangayen*, similiaque navium instrumenta formari possunt, folia cœnosis adcocta piscibus fluviatilibus, ipsorum ingratum tollunt saporem & odorem.

Tabula Centesima Trigesima Tertia

Ramum exhibet *Folii hircini* seu *Gumira*.

CAPUT QUINQUAGESIMUM TERTIUM

Gumira Litorea. Gumira Laut.

Gumira silvestris est arbor litorea, quæ crassior gerit truncum præcedenti, nunquam rectum, sed incurvum, & ad mare inclinantem.

Ejus folia sunt breviora & rotundiora, scabra, & crassa, tuberculis obsessa, nec adeo penetrantem spirantia odorem quam prioris. Flores, fructusque domesticæ quodammodo similes, sunt vero rariores & minores.

Arboris lignum non adeo longitudinales gerit fibras, quod albicat, & parva aquosa medulla repletum est, per totum fere annum hæc arbor fructus floresque producit, atque ubique in litoribus crescit, potissimum vero in saxosis, ibique circa radicem, si fovea formetur, aqua dulcescit, quod multum in *Hitoea* compertum fuit, antequam ingens ille terræ motus anno 1674. fuerat obortus, per hunc enim omnis dulcis aqua disparuit.

Nomen. Latine *Gumira Litorea*. Malaice *Gumira Laut*. Amboinice in *Hitoea Ola-Ola*, & tantum *Ola*.

Ufus. Hæc arbor nullam exhibet partem edulem, ejus enim folia in olus cocta vertiginem causant. In re Medica etiam nullum præbet usum, nec fere ulli alii inservit rei, nisi quod ejus lignum ficcum foco conducatur.

Tabula Centesima Trigesima Quarta

Ramum exhibet *Gumira Litorea*.

inzonderheid tot de Boboto, waar in deze bladeren 't hoofst zyn; dierbalven wy hier eens voor al de Boboto zullen beschryven. 't Zelve dan is een soort van kost, als men eenige visschen neemt, die wat aangestoken zyn, dezelve groffelyk aan stukken breekt, en vermengt met andere groene bladeren, die ook in stukken gebroken zyn, waar van de principaalste zyn deze *Goemira*, *Olus album*, *arbor Glutinosa*, de jonge bladeren van *Pompoe-nen*, en *Cacara*, wel gekruyd met *Peper*, *zout*, *ajuyn*, *Coriander*, *Comyn*, en *geraspte Calappus-pit*; dit deeg rolt men langwerpig, wind hem in versche *Pisang*-bladeren, en stooft hem boven 't water in een *Cucuffan*; op tafel gezet, werden de buitenste bladeren weg gesmeten, en de rest gegeten; in andere kost deze bladeren dagelyks genuttigt, vermeerderen de zogende vrouwen haar melk.

De *schorsse* is taay, en bequaam tot *bindwerk*, wesbalven zy uit dezelve *touwtjes* maken, om de *ryst* in de oegst daar mede te binden. Uit de wortelen maakt men *steelen* tot *Parrings* en *bourw-messen*: De *Macassaren* zeggen, dat deze bomen op haar land in oude tyden zeer dik wierden, en binnen hol, zo dat men gemakkelyk *Prauwven* daar van konde maken, doch de nature de menschen misgunnende, dat zy zo gemakkelyk aan *Prauwven* quamen, heeft namaals dezen boom nooyt zo dik laten groeyen. De *Geyten*, *Bokken*, en *Schapen*, eeten deze bladeren ook geern. Uit het hout kan men ook *Pangayen*, en diergelyk *scheeps gereedschap* maken: De bladeren by *modderige rivier-visschen* gekookt, benemen dezelve baren sterken reuk.

De Hondert drie- en dertigste Plaat

Vertoont een Tak van het *Bokke-blad*, ofte de *Gumira-Boom*.

LIII. HOOFDSTUK.

De Strandt Gumire-Boom.

De wilde *Gumira* is een *strandboom*, werd dikker van *stam* dan de vorige, nooit recht, maar krom, en voor over bellende na de zee.

De bladeren zyn korter en ronder, *styxen* dik, met *bob-belen* bezet, zo sterk niet van reuk als de vorige. *Bloemen* en *vruchten* zyn de tamme meest gelyk, doch *ydel-der* en *kleender*.

Het hout is zo langdradig niet, *witagtig*, en met een *kleen wateragtig bert*; men ziet bykans 't geheele jaar door *bloemen* en *vruchten* daar aan, 't waft over al op de *stranden*, doch *lieft* daar het *steenig* is, en dan *vind* men *gemeenlyk* omtrent de *wortel* zoet water, als men aldaar een *kuyl* maakt, 't welk men veel zag op *Hitoe*, voor de *grootte Aardbeving* Anno 1674. want door deszelfs *schudding* is 't zoet water *verdwenen*.

Naam. In 't *Latyn* *Gumira Litorea*. Op *Maleyts* *Gumira Laut*. *Amboinisch* op *Hitoe Ola-Ola*, en *slegt* *Ola*.

Gebruik. Van dezen boom is 'niets eetbaar, want de *bladeren* zomtyds tot *moes* gekookt, brengen eenige *duyze-ling* aan. In de *Medicyne* is 't ook *onbekent*, en *deugt* bykans tot *anders* niet dan het *drooge hout* tot *branden*.

De hondert vier- en dertigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Strandt Gumire-Boom*.

